
Anmälningar och notiser

Mediehistoriska förutsättningar och tankar om den originella läsaren

Thomas Karlsruhn, *Originalitetens former: Essäer om bildning och universitet*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2012.

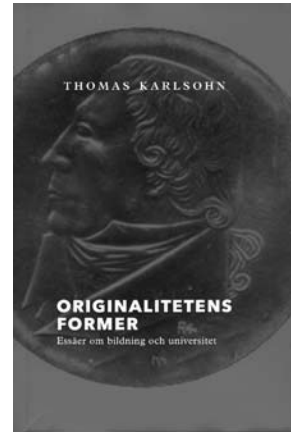
Det akademiska livet är under omvandling. Administrativa reformer och politiska beslut är på väg att förändra villkoren för både undervisning och forskning. I ett historiskt perspektiv är dagens förändringar vid universiteten väldigt radikala, säger idéhistorikern och docenten Thomas Karlsruhn, som i sin nya bok *Originalitetens Former* diskuterar kring dessa frågor. Bokens essäer är tillkomna inom ramen för en forskarassistenttjänst som ägnats åt den högre utbildningens idéhistoria, främst ur ett medialt perspektiv.

Men vart är universiteten på väg, eller, för att spetsa till frågan: Vad vill egentligen ett universitet? För att nå en djupare förståelse kring de svenska universitetens mål och syften behövs ett bredare historiskt perspektiv (Olsson 2003). Dagens förändringar är ur ett historiskt perspektiv väldigt radikala, och det kan vara svårt att upptäcka det

när man har det omedelbara framför näsan, säger Karlsruhn i en intervju. Han menar att förändringarna går så pass snabbt att vi inte märker dem förrän det är för sent. Exempel på de förändringar han pekar på är t.ex. ökade krav på styrning och kontroll och den utvärderingshysteri som nu råder inom forskarsamhället.

Med den så kallade Tham-reformen från slutet av nittiotalet kom forskarstudierna att begränsas till åtta terminer på heltid. Detta var en förändring som fick ett tydligt genomslag, alla skulle nu stöpas i samma form, och individuella ”snedsprång” för den bildningstörstande doktoranden fick mycket begränsat utrymme. Effektivitet blev ledordet – bildning blev ett ord på undantag. Senare infördes, inte att förglömma, Bologna-systemet som inneburit att undervisningen detaljstyrs på ett sätt som saknar historiskt motstycke.

Annat som förändrat villkoren är bl.a. autonomireformerna som mer har kommit att handla om universitetsledningarnas frihet och inte alls

så tydligt om större frihet för forskare och lärare. Även det av tradition kollegiala styret, dvs. att det har varit forskarna själva som i en öppen och kritisk kultur granskat varandra är hotat idag. Detta kollegiala styre har inneburit att det är de som redan finns i verksamheten som inte bara har ett visst inflytande över den, de har faktiskt även reell makt över verksamheten.

Det är de faktiska förhållandena vid universiteten i vår samtid, en period som präglats av en informationsteknisk omvälvning, som är utgångspunkten för Karlsruhns framställning. Han är intresserad av det mångfacetterade sambandet mellan idéer och informationsteknik. Den digitala informationstekniken förmligen genomsvyr idag både forskning, utbildning och det omgivande samhället.

Hur får vi då syn på samtidens förändringsprocesser, och hur förstår vi dem?

Ja, Thomas Karlsruhn har förflyttat sig ett par hundra

år tillbaka i tiden, och hans frågeställningar belyses genom att han låter sekelskiftet 1800 utgöra en slags relief för vår samtid. Han uppehåller sig således kring tiden och platsen för det moderna universitetets uppkomst, de tyska länderna. Eller för att vara mer specifik: Berlinuniversitetet som anlades åren 1809–1810 av Wilhelm von Humboldt; dvs. det ”romantiska universitetet” där begrepp som *Lernfreiheit* och *Lehrfreiheit* var viktiga. Här formulerades, stadfästes och skärptes principerna för den akademiska friheten. Studenterna vid universitetet fick rätt att själva uppsöka den lärare som de utifrån sina intressen fann lämplig (Sörlin 2000).

Etableringen av denna nya institution sammanföll med att skriften under de första decennierna av 1800-talet fick ett stort genombrott som ett kulturellt dominerande medium. Läs- och skrivkunskheten ökade snabbt och förlags- och bokmarknaden växte dramatiskt inte bara i Tyskland utan över stora delar av Europa (även i Sverige).

Vilken relation kan man då se mellan omdaning av den högre utbildningen och de informationstekniska förändringar som ägde rum vid den här tiden; och hur påverkade denna relation, denna dualitet, de nya tankar och idéer som uppkom vid den här tiden, exempelvis kring begrepp som originalitet

inom forskning och utbildning.

Går det att göra en jämförelse med de utmaningar som vår tids akademi ställs inför (som skisserades ovan)? Hur hanterar man t.ex. frågor om originalitet i forskningen, dvs. hur skapar man något nytt, något eget, istället för att överta något redan givet (på nätet)? Idén att den akademiska läraren (och även studenterna: i C- och D-uppsatser) idag bör lämna egna kvalificerade och originella bidrag till den samtida kunskapsutvecklingen hämtar sina rötter två sekel tillbaka i tiden.

Tankar kring medier, medievanor, läspraktiker finns som en röd tråd genom Karlsruhs bok – det är en mediehistoriens och skriftkulturens hegemoni han skriver fram. Här finns grunden till ideal kring begreppet *bildning* som blev centrala i reformsträvandena kring sekelskiftet 1800 i de tyska länderna, senare även i Sverige. Nya läsvanor och bildning är nära förbundna med varandra.

De s.k. läsesällskapen är ett talande exempel på förändrade läsvanor. Läsesällskapen tillkom i de tyska länderna och i länder som Frankrike och England redan vid 1700-talets första hälft (Östholm 2000). I Sverige etablerades det ett flertal läsesällskap under 1790-talet, flera med akademisk karaktär i t.ex. Uppsala, Åbo och Lund. Med läsesällskapen

introducerades en ny arena, en ny mötesplats för läsning, diskussion och tankeutbyte. Upplysningstidens bildningsideal hade blivit den växande borgarklassens egendom, och även om syftet med sällskapen kanske bidrog till att tillfredställa ett trängande bildningsbehov, bidrog aktiviteterna även till att man kunde hålla sig bättre informerad om nationella och internationella kultur- och tankeströmningar.

Det går tveklöst att se ett tydligt medialt skifte kring år 1800. Och vi ser samma slags skifte nu två hundra år senare, det finns många belegg för sambandet ”mellan nya pedagogiska ideal och förändrade informationstekniska villkor”.

Vi befinner oss mitt i en digital medierevolution.

REFERENSER

- Olsson, Björn, 2003. ”Universitetet som idé och verklighet”, i Olsson, Björn & Wiberg, Ulf, *Universitetet och den regionala utmaningen*, Stockholm: Sister/Nya Doxa.
- Sörlin, Sverker, 1994. *De läradas republik: Om vetenskapens internationella tendenser*, Malmö: Liber/Hermods.
- Östholm, Hanna, *Litteraturens uppodling: Läsesällskap och litteraturkritik som politisk strategi vid sekelskiftet 1800*, Hedemora: Gidlunds, 2000.

Roger Jacobsson, docent
Kulturella Perspektivs
chefredaktör